

TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ TEORIJŲ SAŠAJOS SU DARBO RINKA

Dovilė Ruplienė¹, Kristina Montvilaitė²

¹ Vytauto Didžiojo universitetas, S. Daukanto g. 28, LT-44246 Kaunas, Lietuva, el. paštas: drupliene@yahoo.com

² Šiaulių universitetas, Architektų g. 1, LT-78366 Šiauliai, Lietuva, el. paštas: kristinamontvilaite@yahoo.com

Anotacija

Straipsnyje aptariamos pagrindinės tiesioginių užsienio investicijų teorijos, identifikuojant jų pagrindines prielaidas, trūkumus, privalumus ir pagrindinius atstovus. Nustatyta, kad su darbo rinka tiesiogiai galima sieti tik kelias pagrindines tiesioginių užsienio investicijų teorijas. Su didesnės gražos paieškos teorija susiję darbo rinkos tyrimai rodo, jog skirtingas darbo jėgos apmokestinimas ir skirtingas darbo rinkos reguliavimas nulemia ir skirtingą grynojo pelno normą. Prie tyrimų, su darbo rinka siejančių eklektinę teoriją, galima priskirti daugelį tyrimų, vertinančių vietinės darbo rinkos reguliavimo, darbo jėgos apmokestinimo įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui. Remiantis produkto ciklo teorija, produktui gamintojo šalyje pasiekus brandos stadiją, atsiranda paskatos investuoti užsienyje, nes tokiu būdu galima sumažinti gamybos sąnaudas, ir visų pirma tai susiję su pigesnės darbo jėgos paieškoms. Oligopolinės reakcijos teoriją su darbo rinka sieja keletas aspektų: pirmiausia, oligopolinės rinkos dalyviai linkę perkelti savo gamybą į pigesnės darbo jėgos šalį, jei taip elgiasi kitas dalyvis, kadangi priešingu atveju jo gaminamas produktas bus nebe konkurencingas kainos požiūriu; antra, toks oligopolinės rinkos dalyvių elgesys prisideda ir prie klasterių formavimosi, o tokiu atveju labai svarbu, kad vietinėje darbo rinkoje pakaktų reikiamos kvalifikacijos darbo jėgos.

Pagrindiniai žodžiai: kapitalo migracija, tiesioginės užsienio investicijos, institucinė aplinka, darbo jėgos kaina, darbo rinkos reguliavimas.

Įvadas

Priežastys, dėl kurių vienos šalies ūkio subjektai nusprendžia perkelti savo kapitalą į kitą šalį, ekonomistams domina jau senokai. Pirmosios išvalgos apie tai pateiktos dar XVIII a., tačiau pagrindinės šiuolaikinės užsienio investicijų teorijos susiformavo tik XX a., kada šis procesas įgavo spartų pagreitį. Kiekvienas laikotarpis pasižymi tam tikromis aktualijomis. Pokario metais daugiausia kapitalo judėjo iš JAV į Europos valstybes, nes šis regionas buvo nualintas karo ir jam trūko savo kapitalo. Paskutiniai praėjusio amžiaus dešimtmečiai pasižymėjo nemažomis investicijomis besivystančiose valstybėse. Tuo tarpu pastaraisiais de-

šimtmečiais ypač didelę svarbą pasauliniame kapitalo judėjime įgyja multinacionalinės korporacijos, perkeliančios gamybą į pigesnių gamybos veiksnių šalis.

Straipsnio aktualumas. Kalbant apie tiesioginių užsienio investicijų pritraukimą, gana dažnai prie pagrindinių veiksnių priskiriama darbo jėgos kaina. Tačiau tai ne vienintelis su darbo rinka susijęs aspektas, veikiantis užsienio investuotojų norą perkelti savo kapitalą. Per antrąją praėjusio amžiaus pusę buvo išgrynintos kelios pagrindinės tiesioginių užsienio investicijų teorijos, kurios nagrinėjamos tiek teoriniuose, tiek empiriniuose darbuose. Tuo tarpu pastarųjų dešimtmečių aktualijos, kai didžiulis kapitalo srautas plaukia į pigios darbo jėgos valstybes, verčia vis daugiau dėmesio skirti darbo rinkos įtakos vertinimui. Naujausiuose tyrimuose, skirtuose darbo rinkos analizei, ypač daug dėmesio skiriama instituciniam reguliavimui, nes nuo jo priklauso tiek darbo jėgos sąnaudos, tiek jos mobilumas, tiek kvalifikacijos lygis, tiek kiti investuotojams svarbūs aspektams. Situacija darbo rinkoje gali paveikti ir kitus makroekonominius rodiklius, tokius kaip produkto dydis, šalies perkamoji galia, vidutinis šalies įmonių pelningumas ir kt. Taigi tampa akivaizdu, kad atskirai analizuoti darbo rinką yra netikslinga, jos problematiką derėtų integruoti į bendras tiesioginių užsienio investicijų teorijas.

Straipsnio **tikslas** – apibūdinant pagrindines tiesioginių užsienio investicijų teorijas, identifikuoti jų ryšį su darbo rinka.

Uždaviniai:

1. Nustatyti pagrindinių tiesioginių užsienio investicijų teorijų esmę, prielaidas, trūkumus, privalumus, ir pagrindinius atstovus.
2. Atskleisti šių teorijų sąsajas su darbo rinka.
3. Išanalizuoti tiesioginių užsienio investicijų ir darbo rinkos sąveikos vertinimą šiuolaikiniuose empiriniuose tyrimuose.

Naudoti metodai: analizė ir sintezė, lyginimas, grupavimas, detalizavimas ir apibendrinimas.

Užsienio investicijų pagrindimas ankstyvuosiuose ekonomistų darbuose

Pirmuosius pasisakymus apie kapitalo perkėlimo į kitas valstybes priežastis galima rasti jau klasikų Smith ir Ricardo darbuose XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje. Smith parodė, kad piniginio kapitalo išvežimo apribojimai sumažina nacionalinės valiutos vertę ir padidina kainų lygį, kadangi pinigų (aukso ir sidabro) kiekis viršija veiksmingą pinigų paklausą šalyje. Jis nustatė ryšį tarp pinigų kiekio šalyje, jų kainos (palūkanų normos), prekių kainų ir kapitalo „bėgimo“ į šalis, kurios pasižymi aukšta pinigų perkamąja galia. Ricardo pirmasis iškėlė klausimą apie gamybinio kapitalo perkėlimą į šalis su santykiniais pranašumais, o kartu su žemu gamybos sąnaudų lygiu ir aukšta pelno norma. Analizuodamas santykinės darbo jėgos sąnaudas gelumbės ir vyno gamyboje Anglijoje ir Portugalijoje, Ricardo pastebėjo, kad tiek anglų gamintojams, tiek abiejų šalių vartotojams būtų naudingiau, jeigu Anglijai priklausantis darbas ir kapitalas, kurie užimti gelumbės gamyboje, persikeltų į Portugaliją, kur gamybos sąnaudos gerokai mažesnės. Ricardo mokinyš ir pasekėjas Mill tvirtino, kad kapitalo išvežimas visada daro įtaką prekybos plėtrai ir daug racionalesnei šalių gamybos specializacijai. Jis leidžia gaminti pigesnius maisto produktus, žaliavas ir pan., lyginant su nacionalinėmis ekonomikomis. Tai suteikia galimybę, nesumažinant pelno normos, daugiau kapitalo investuoti į pramonės produkcijos gamybą, o pastaroji gali būti panaudojama atsiskaitant už žaliavų tiekimą. Mill manymu, kapitalo išvežimui būtinas ir papildomas motyvas. Tokiu motyvu galima laikyti pelno normos mažėjimo tendenciją šalyje eksportuotojoje. Taip kapitalo išvežimas stimuliuoja užsienio prekybos plėtrą ir neleidžia pelno normai mažėti.

XX a. 4–5-ajame dešimtmečiais neoklasikinę kapitalo judėjimo teoriją išplėtojo švedų ekonomistai Heckscher ir Ohlin, JAV ekonomistas Nurkse ir danų ekonomistas Iversen. Heckscher suformulavo teoriją apie tarptautinę gamybos veiksnių kainų pusiausvyros formavimosi tendenciją. Ši tendencija veikia tiek tarptautinę prekybą, tiek tarptautinę gamybos veiksnių judėjimą, nes jų kainos ir kiekiai skirtingose šalyse skiriasi. Ohlin tvirtino, kad pagrindinis tarptautinio kapitalo judėjimo stimulus yra palūkanų norma ir ribinis kapitalo produktas. Kapitalas persikelia iš tų vietų, kur ribinis produktyvumas yra žemas, į tas vietas, kur jis aukštas. Ohlin įvardijo ir papildomus stimulus, kurie gali daryti įtaką kapitalo judėjimo mastui. Tai politiniai motyvai, siekis diversifikuoti investicijas tarptautiniu mastu, tarifiniai apribojimai, apsunkinantys prekių eksportą ir stimuliuojantys kapitalo išvežimą, pelno normų skirtumai. Ohlin nuomone, kapitalo eksportuotojas siekia užsitikrinti sau rinką kapitalą priimančioje šalyje. Jeigu kapitalas išvežamas gamy-

binio kapitalo pavidalu, tai eksportuotojas siekia vykdyti naudingesnę gamybą šalyje importuotojoje. Vadinasi, prekių mainai ir kapitalo eksportas yra susiję. Kapitalo išvežimas pakeičia lygiaverčius tarptautinės prekybos partnerių santykius santykiais tarp kreditoriaus ir skolininko, o prekinė konkurencija pakeičiama kapitalų konkurencija.

Nurkse tarptautinio kapitalo judėjimo pagrindu laikė palūkanų normos skirtumus, o jie priklauso nuo kapitalo paklausos ir pasiūlos. Kapitalo judėjimas tarp dviejų šalių, gaminančių vartojimo prekes, prasidės tuo atveju, jeigu vienoje iš jų įvyks gamybos apimties pasikeitimai dėl naujų technologijų diegimo. Jeigu ši gamyba reikalauja santykinai didelio kapitalo kiekio, tai šalyje išaugs kapitalo importas, jeigu ji reikalauja santykinai didelio darbo jėgos kiekio, tai išaugs kapitalo eksportas. Tarptautinis kapitalo judėjimas galimas ir tuo atveju, jeigu kapitalo pasiūla abiejose šalyse yra vienoda. Nurkse nuomone, jo judėjimas prasidės tuo atveju, jeigu pasikeis jų gaminamos produkcijos paklausa pasaulinėje rinkoje. Didėjant paklausai, didėja kapitalo importas, mažėjant – didėja kapitalo eksportas.

Pokario metais ypač populiarios buvo Keynes ir jo pasekėjų pažiūros. Jų manymu, šalis tik tada gali tapti tikraja kapitalo eksportuotoja, kai jos prekių eksportas viršija importą, o užsienio investicijų augimas turi būti susijęs su teigiamu šalies eksportuotojos prekybos balansu. Tuo pačiu būtina vykdyti ir gamybos veiksnių persikirstymą šalies kaip kapitalo eksportuotojos naudai. Kapitalo eksportas turi būti reguliuojamas taip, kad kapitalo išvežimas iš šalies atitiktų prekių eksporto prieaugį.

Vis dėlto galima teigti, kad tiesioginėms užsienio investicijoms ekonominiuose tyrimuose daug dėmesio pradėta skirti praėjusio amžiaus antrojoje pusėje. Tokį susidomėjimą lėmė tuo metu sparčiai augę JAV investavimas užsienyje. Pradėjo formuotis tiesioginio investavimo užsienyje teorijos, kurių veiksmingumas buvo tikrinamas empiriškai. 1 paveiksle vaizduojamos teorijos, kurios susiformavo antrojoje XX a. pusėje ir laikomos pagrindinėmis tiesioginių užsienio investicijų teorijomis.

Šiuolaikinės tiesioginių užsienio investicijų teorijos ir jų sąsajos su darbo rinka

Tiesioginės užsienio investicijos, susijusios su skirtinga investicijų grąža (palūkanomis, pelnu). Ši teorija teigia, kad kapitalas juda iš šalių su maža grąžos norma į šalis su aukštesne grąžos norma. Teorija susiformavo 6-ajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, kada itin išaugo JAV investicijos į Europos šalių pramonės sektorių būtent dėl šios priežasties. Tačiau galima išvelgti šios teorijos sąsają su ankstyvosiomis ekonominėmis teorijomis, kurios buvo aptartos anks-

čiau. 9-ajame dešimtmetyje Agarval (1980), atlikęs išsamų pagrindinių tiesioginių užsienio investicijų teorijų vertinimą, nurodė, kad iki to laikotarpio empiriniai tyrimai nepateikė stiprių šio požiūrio įrodymų. Tai pirmiausia susiję su laukiamo pelno įvertinimo sunkumais. Dauguma tyrimų laukiamą pelno normą sulygina su esama pelno norma, tuo tarpu įmonės, priimdamos investicinius sprendimus, įvertina ir vidines (transferines) kainas, mokesčių sistemos ypatumus ir pan.

Su šia teorija galima sieti tuos empirinius tyrimus, kurie analizuoja darbo jėgos kainų, mokesčių dydžio skirtumus, mokesčių lengvatų taikymą ir pan. Visi šie veiksniai suteikia galimybę užsienio investuotojui gauti didesnę investicijų grąžą. Galima teigti, kad nemažai investicijų, vykdomų Azijos šalyse, susijusios būtent su šiuo motyvu, kadangi šios šalys gali pasiūlyti pigią darbo jėgą. Šalys, neturinčios pigios darbo jėgos, dažnai bando pritraukti užsienio investicijas, pasiūlydamos patrauklų mokesčių normos dydį, nemažai valstybių tiesioginiams užsienio investuotojams taiko mokesčių lengvatas.

Pastarojo dešimtmečio tyrimuose pabrėžiama ir institucinės aplinkos svarba. Prie tokio pobūdžio tyrimų galima priskirti Benassy-Quere, Coupet, Mayer

(2007), Leibrecht ir Scharler (2007) atliktus tyrimus. Pavyzdžiui, kaip teigia Benassy-Quere, Coupet ir Mayer (2007), efektyvus institucijų veikimas gali sukurti palankų investicijoms klimatą, nes nuo jų priklauso ekonominis neapibrėžtumas ir laukiama pelno norma. Kadangi tiksliai įvertinti būsimą grąžą yra neįmanoma, investicijų rizikingumas, susijęs su instituciniu nestabilumu, gali būti lemiamas. Jeigu institucijos veikia gerai, jos gali pritraukti papildomas tiesiogines užsienio investicijas, tuo tarpu jeigu jos veikia prastai, tai gali sudaryti papildomas užsienio investicijų sąnaudas. Be to, tiesioginės užsienio investicijos labai jautriai reaguoja į bet kokią institucinį nepastovumą, politinius pokyčius, nuosavybės teisių apsaugos susilpnėjimą, o tai gali paskatinti net ir investicijų išėjimą. Taip pat nustatytas ryšys tarp tiesioginių užsienio investicijų srautų ir priimančios bei investuojančios šalių institucinio panašumo. Tačiau šiuo požiūriu nėra vienareikšmiškos nuomonės. Viena vertus, kuo šalys šiuo požiūriu panašesnės, tuo ekonominio neapibrėžtumo lygis mažesnis, o tai lemia didesnius ir pastovesnius tiesioginių užsienio investicijų srautus tarp jų. Kita vertus, silpna institucinė aplinka dažnai lemia didesnes sąnaudas, o tai atstumia užsienio investuotojus.

1 pav. Pagrindinės tiesiogines užsienio investicijas aiškinančios teorijos
Šaltinis: sudaryta straipsnio autorių.

Prie pagrindinių tyrimų, skirtų mokesčių įtakos vertinimui, galima priskirti Devereux (2006) darbą, kuriame teigiama, kad pajamos iš investicijų, sumokėjus mokesčius, turi būti vienodo dydžio, antraip susidariusios sąlygos leistų naudotis arbitražu ir papildomas investicijų judėjimas šį skirtumą anksčiau ar vėliau išlygintų. Taigi šalyje, taikančioje didesnius mokesčius, investicijų paklausa bus mažesnė nei šalyje su mažesniais mokesčiais. Mokesčių lengvatų įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms vertino Reu-

ber (1973), Wheeler, Mody (1992), Woodward, Rolfe (1993), Shah (1995). Tokie tyrimai leidžia teigti, kad mokesčių lengvatos yra patrauklios investuotojams, nes leidžia gauti didesnę grynąją pelną, tačiau autoriai pabrėžia, kad tai yra tik vienas veiksnių, priimant sprendimą investuoti.

Vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių investicijų grąžą, yra darbo jėgos kaina. Ji priklauso nuo darbo jėgos kiekio šalyje, nuo situacijos darbo rinkoje, tačiau gana svarbus yra ir institucinis darbo rinkos reguliavi-

mas. Leibrecht ir Scharler (2007), atlikę institucinių darbo rinkos veiksnių įtakos analizę, nustatė, kad darbo rinkos apsaugos (darbuotojų atleidimo apribojimai ir pan.) lygis nedaro statistiškai reikšmingos įtakos. Tačiau nustatyta, kad darbo rinkos sąlygų nepastovumas daro stiprią neigiamą įtaką tiesioginių užsienio investicijų srautams. Tai galima suprasti kaip vieną iš ekonominio neapibrėžtumo požymių, todėl ir jo neigiamą poveikį investicijų srautams galima aiškinti šiuo aspektu. Taip pat reikia įvertinti ir netiesioginę darbo rinkos reguliavimo įtaką, nes jo lygis veikia darbo užmokesčio dydį, t. y. pagrindinį darbo rinkos veiksnį, lemiantį užsienio investuotojo sprendimą.

Šios teorijos sąsajos su darbo rinka. Šios srities tyrimai susiję su siekiu įrodyti, kad skirtingas darbo jėgos apmokestinimas bei skirtingas darbo rinkos reguliavimas nulemia ir skirtingą grynojo pelno normą. Pagrindinių šios srities darbų autoriai yra šie: Devereux, Griffith (1998); Janeba (1998); Haufler, Schjorderup (2000); Davies (2003); Devereux, Hubbard (2003); Haaland, Wooton, Faggio (2003); Haaland, Wooton (2007). Tyrimuose minimi tokie darbo rinkos aspektai, kaip darbo rinkos teisinė aplinka (apmokestinimo normos, priėmimo ir atleidimo sąlygų, mokesčių lengvatų) ir ypač jos pastovumas, darbo jėgos mobilumas, darbo jėgos kvalifikacija, funkcionalumas. Haaland, Wooton ir Faggio (2003) pademonstravo ryšį tarp investicijų subsidijavimo (mažinančio įėjimo į rinką sąnaudas) ir darbo rinkos reguliavimo lygio (veikiančio išėjimo iš rinkos sąnaudas). Vėlesniame tyrime Haaland ir Wooton (2007) nustatė, kad įėjimo į rinką sąnaudų mažinimas daro mažesnę įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms nei atleidimo sąnaudų mažinimas. Be to, pirmasis veiksnys padidina tik tiesioginių užsienio investicijų patrauklumą, tačiau ne jų apimtį, kai tuo tarpu antrasis teigiamai veikia abu aspektus. Kalbant apie grynąją tiesioginių užsienio investicijų grąžą, dažniausiai akcentuojami tie darbo rinkos veiksniai, kurie turi tiesioginę įtaką, pvz., darbo jėgos mokesčių dydis, mokesčių lengvatos, tačiau netiesioginę įtaką investicijų pelningumui turi bet kokie darbo rinkos situacijos pasikeitimai.

Portfelio diversifikacijos teorija. Remiantis šia teorija, užsienyje investuojama norint sumažinti riziką, kadangi veiklos grąža skirtingose šalyse yra mažiau koreliuota nei toje pačioje šalyje. Vienas šios teorijos privalumų yra tai, kad ja galima remtis aiškinant, kodėl kapitalas juda tiek iš šalies, tiek į šalį.

Trūkumas – ji nepateikia paaiškinimo, kodėl tam tikrose šalyse, tam tikrose ekonominėse veiklose tiesioginių užsienio investicijų koncentracija didesnė nei kitose.

Šios teorijos sąsajos su darbo rinka. Tyrimų, tiesiogiai siejančių šią teoriją su darbo rinka, rasti sudėtinga, tačiau netiesioginę darbo rinkos įtaką galima įžvelgti ir šiuo atveju. Žinant, kad darbo rinkos situaci-

ja, ypač jos neapibrėžtumo lygis, gali iš esmės pakeisti investicijų rizikingumo lygį, galima daryti išvadą, kad investuotojas, formuodamas savo investicijų portfelį, prastai vertins valstybę, kurioje dažnai keičiami su darbo rinkos reguliavimu susiję teisės aktai, kurioje didelė darbo jėgos migracija, kur didelę įtaką turi darbuotojų profesinės sąjungos ir pan.

Tiesioginės užsienio investicijos, susijusios su investicijas priimančios šalies rinkos dydžiu. Pagrindinė šio teorijos mintis – kuo didesnis rinkos dydis (dažniausiai matuojamas produkto dydžiu), tuo didesni gali būti potencialūs pardavimai. Šis požiūris paremtas daugybe empirinių tyrimų, statistiškai patikimi rezultatai gauti tiriant skirtingas valstybes, laikotarpius, naudojant skirtingus tyrimo metodus, parenkant skirtingus kintamuosius. Trūkumas – ši teorija paaiškina tik tas investicijas, kurios orientuotos į gamybą vietinei rinkai, tuo tarpu nepaaiškina tų, kurios orientuotos į eksportą. Šia teorija susijusi su horizontaliųjų TUI aiškinimu, jos pradininkai – Boatwright, Renton (1975) ir Kwack (1972).

Empiriškai šios teorijos veikimą yra vertinę Reuber, Crookell, Emerson, Gallais-Hammonno (1973); Kravis, Lipsey (1982); Wheeler, Mody (1992); Loree, Guisinger (1995); Branard (1997); Dees (1998); Billington (1999); Fung, Iizaka, Lee, Parker (2000); Shatz, Venables (2000); Benassy-Quere, Coupet ir Mayer (2007). Pagrindinė empirinių šios srities tyrimų problema – rodiklių pasirinkimas. Dažniausiai vertinamas bendrasis vidaus produktas (BVP), tenkantis vienam gyventojui, tačiau, kaip pažymi Benassy-Quere, Coupet ir Mayer (2007), kalbant apie šio rodiklio (o jis ir laikomas pagrindiniu rodikliu vertinant ekonominį augimą), įtaką tiesioginėms užsienio investicijoms, jį galima interpretuoti skirtingai. Visų pirma, didelis BVP lemia aukštą pajamų lygį, didelę produktų diferenciaciją ir produktyvumą. Tačiau, kita vertus, tai rodo ir aukštas darbo jėgos sąnaudas, o tai atstumia tiesioginius užsienio investuotojus. Todėl ši teorija yra skirta labiau horizontaliųjų, o ne vertikalųjų tiesioginių užsienio investicijų aiškinimui.

Tyrimai, siejantys šią teoriją su darbo rinka. Specifinių, būtent darbo rinkos įtaką šiam aspektui vertinančių tyrimų rasti sunku, tačiau kartais bendro pobūdžio tyrimuose, vertinančiuose rinkos dydį apibūdinančius rodiklius, minimas ir vidutinis darbo užmokestis, užimtumo lygis, t. y. kuo didesnė vietinių gyventojų perkamoji galia, tuo stipresnė rinka. BVP produkto rodiklis kaip rinkos dydžio matas turi tam tikrų trūkumų, kadangi dalis vietinėje rinkoje gautų pajamų „iškeliauja“ į užsienį kaip užsienio ūkio subjektų uždirbtos pajamos, tuo tarpu darbo jėgos pajamos dažniau išleidžiamos vietinėje rinkoje. Prie pirmųjų tokio požiūrio šalininkų galima priskirti Goldsbrough (1979), Culem (1988).

Tiesioginės užsienio investicijos, susijusios su

monopoliniu investuotojo pranašumu. Šios teorijos esmė – multinacionalinėms įmonėms, veikdamos užsienio rinkose, gali pasinaudoti savo specifiniais pranašumais, kurie gali būti susiję su prekiniais ženklais, patentais apsaugotomis išskirtinėmis technologijomis, rinkodaros ir vadybiniais *know-how*, pigesniais finansavimo šaltiniais, didesnėmis užimtoms rinkomis, masto ekonomija. Šia teorija rėmėsi ir Graham su Krugman (1989), aiškindami, kodėl ilgą laiką Jungtinės Amerikos Valstijos (JAV) daug investuodavo užsienyje, tuo tarpu užsienio valstybių investicijų sulaukdavo santykinai mažai. Jų teigimu, JAV įmonės ilgą laiką turėjo pranašumų technologijų ir vadybos srityje. Tuo tarpu 9-ajame dešimtmetyje JAV įmonių technologinė ir vadybos srities pažanga ėmė lėtėti, todėl, šių autorių nuomone, ėmė didėti tiesioginių užsienio investicijų srautas į JAV.

Pastaraisiais dešimtmečiais didesnėji tiesioginių užsienio investicijų dalis atliekama stambių multinacionalinių korporacijų, kurių prekiniai ženklai gerai žinomi pasaulinėje rinkoje, kurios gali daug lėšų skirti tiriamajai ir eksperimentinei veiklai, kuriant naujus, technologiškai pažangius produktus. Tai nurodoma ir empiriniuose tyrimuose. Pavyzdžiui, Blonigen (2005) akcentuoja tyrimams skiriamų lėšų įtaką. Autorius nurodo, kad tos įmonės, kurios intensyviau, lyginant su vietiniais konkurentais, vykdo tiriamąją ir eksperimentinę veiklą, yra labiau linkusios investuoti užsienyje. Nustatytas ir priešingas ryšys – kuo šios išlaidos mažesnės, tuo įmonė labiau linkusi priimti užsienio investicijas.

Kai kurie autoriai prie monopolinių pranašumų priskiria ne tik tuos, kuriuos turi pats investuotojas, bet ir tuos, kuriuos jam suteikia investicijas priimanči valstybė. Pavyzdžiui, Li ir Resnick (2003) mokesčių lengvatų, nuolaidų žemės įsigijimui, išimtinių teisių naudotis gamtiniais ištekliais ir pan. suteikimą užsienio investuotojams laiko monopolinių pranašumų šiems ūkio subjektams suteikimu. Agostini ir Tulayasathien (2003) taip pat teigia, kad jeigu užsienio investuotojams taikomos mokesčių lengvatos, jie įgauna privalumų prieš vietines įmones.

Šios teorijos sąsajos su darbo rinka. Kai stambi užsienio įmonė investuoja užsienyje, ji gali turėti monopolinį pranašumą ir investicijas priimančios šalies darbo rinkoje. Pavyzdžiui, jos gali pasiūlyti išskirtinius darbuotojų apmokymo, kvalifikacijos kėlimo būdus, didesnes karjeros galimybes. Dėl rinkoje užimamos išskirtinės padėties, dėl investuojančios ir investicijas priimančios šalies valiutų vertės skirtumų, skirtingų taikomų darbo užmokesčio sistemų tokios įmonės neretai gali pasiūlyti ir vidutiniškai didesnę nei vietinės įmonės darbo užmokesčių. Tai leidžia užsienio investuotojams laimėti konkurencinę kovą dėl aukščiausios kvalifikacijos darbuotojų ir tokiu būdu užimti dar geresnę padėtį vietinėje rinkoje.

Internacionalizacijos teorija. Remiantis šia teorija, įmonė investuoja užsienyje, kai veiklos internacionalizacija suteikia papildomą naudą, pavyzdžiui, leidžia išvengti sandorių neapibrėžtumo, laiko trukdžių, minimizuoti vyriausybės poveikį. Pagrindiniai šios teorijos atstovai Dunning, Rugman, Teece. Rugman (1980) teigė, kad ši teorija yra esminė, o visos kitos teorijos yra išvestos iš šios.

Eklektinis požiūris. Ši teorija sujungia ankstesnes dvi teorijas. Ji teigia, kad užsienio investuotojas turi turėti monopolinių pranašumų ir gauti naudą iš veiklos internacionalizavimo, tuo tarpu vieta, kurioje investuojama, turi turėti specifinių pranašumų, lyginant su investuotojo šalimi. Pagrindinis šios teorijos atstovas – Dunning (1977, 1979, 1988).

Tyrimų, kurie skirti vietos pranašumų įtakos vertinimui, yra labai daug. Galima išskirti keletą grupių: makroekonominė aplinka (tai susiję ir su kita teorija, kuri pabrėžia rinkos dydį), institucinė aplinka, politinė rizika. Pavyzdžiui, Pournarakis ir Varsakelis (2002) nustatė, kad tokie instituciniai veiksniai kaip civilinė ir viešoji teisė bei korupcijos lygis yra labai svarbūs aiškinant tiesioginių užsienio investicijų srautus į pereinamosios ekonomikos valstybes praėjusio šimtmečio paskutiniojo dešimtmečio laikotarpiu. Politinės rizikos įtaką vertino Lecraw (1991); Nigh (1996); Nigh, Schollhammer (1987). Ekonominio nestabilumo, mokėjimų balanso deficito, infliacijos įtaką vertino Schneider, Frey (1985); Apergis, Katakilidis (1998). Ekonominio atvirumo įtaką vertino Kravis, Lipsey (1982); Lecraw (1991); Wheeler, Mody (1992); Singh, Jun (1995); Branard (1997); Dees (1998). Kinoshita ir Campos (2003) nustatė tokius specifinius šalies privalumus: žema darbo jėgos kaina, didelė vietinė rinka, kvalifikuota darbo jėga, gera infrastruktūra, artumas Vakarų Europos rinkoms institucinė aplinka, makroekonominė politika ir kitos politikos sritys, lemiančios verslo veiklos sąlygas; šalių ekonominis suartėjimas. Busse ir Carsten (2005) nustatė, kad politinė rizika ir institucinė aplinka yra labai svarbus multinacionalinėms korporacijoms priimančias investicinius sprendimus.

Whyman ir Baimbridge (2006) nurodo, kad skirtingo profilio investuotojams svarbūs skirtingi vietos pranašumai. Pavyzdžiui, aukšto rizikingumo (aukštųjų technologijų) įmonėms svarbi darbo jėgos kvalifikacija, infrastruktūros lygis, geografinė padėtis tarptautinės rinkos atžvilgiu. Vidutinio rizikingumo ir / arba žemų sąnaudų siekiančioms firmoms – produkto paklausa, žemas reguliavimo lygis, mokesčiai, žema kapitalo kaina. Autoriai, kalbėdami apie darbo rinkos įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui, nurodo, kad darbo rinkos lankstumas nėra vienintelis svarbus dalykas, kad rinka atrodytų patraukli investuotojams, šalis turi pasižymėti ir kitomis svarbiomis charakteristikomis. Jie nurodo, kad „tradiciniai“ svar-

būs veiksniai, tokie kaip darbo jėgos kaina, darbo užmokesčio lankstumas, profesinių sąjungų aktyvumas daro silpną įtaką TUI, tuo tarpu svarbūs veiksnys yra investuotojų lūkesčiai.

Šios teorijos sąsajos su darbo rinka. Prie tyrimų, siejančių eklektinę teoriją su darbo rinka, galima priskirti daugiausia tyrimų, vertinančių vietinės darbo rinkos įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui. Dažniausiai jie susiję su darbo rinkos reguliavimu, darbo jėgos apmokestinimu ir pan. Pavyzdžiui, Görg (2005) nustatė, kad griežtas darbo rinkos reguliavimas daro neigiamą poveikį tiesioginių užsienio investicijų sprendimams. Smarzynska Javorcik ir Spatareanu (2005) tikrino darbuotojų apsaugos griežtumo poveikį ir nustatė, kad darbo rinkos reguliavimas ir atleidimo sąnaudos veikia tiesioginių užsienio investicijų vietos pasirinkimą ir investicijų srauto dydį. Radulescu ir Robson (2008) taip pat patvirtino hipotezę, kad darbo rinkos apsaugos griežtumas neigiamai veikia tiesiogines užsienio investicijas.

Nunnenkamp (2002) pažymi, kad darbo jėgos kainos reikšmė nedidėja, nors to būtų galima tikėtis vykstant globalizacijai. Jis pažymi, kad ypač svarbi tampa žmogiškojo kapitalo kokybė, darbo jėgos kvalifikacija, o tai sritys, kuriose institucijų įtaka gali būti gana didelė, kalbant apie švietimo sistemą, aukštojo mokslo organizavimą, kvalifikacijos kėlimo skatinimą ir pan. Noorbakhsh, Paloni ir Youssef (2001) empiriškai patikrino hipotezę, kad žmogiškojo kapitalo lygis investicijas priimančiose valstybėse gali nulemti geografinę jų pasiskirstymą.

Whyman, Baimbridge (2006) nurodo, kad skirtingo profilio investuotojams svarbūs skirtingi vietos pranašumai. Pavyzdžiui, aukšto rizikingumo (aukštųjų technologijų) įmonėms svarbi darbo jėgos kvalifikacija, infrastruktūros lygis, geografinė padėtis tarptautinės rinkos atžvilgiu. Vidutinio rizikingumo ir / arba žemų sąnaudų siekiančioms firmoms – produkto paklausa, žemas reguliavimo lygis, mokesčiai, žema kapitalo kaina. Autoriai, kalbėdami apie darbo rinkos įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui, nurodo, kad darbo rinkos lankstumas nėra vienintelis svarbus dalykas tam, kad rinka atrodytų patraukli investuotojams, šalis turi pasižymėti ir kitomis svarbiomis charakteristikomis. Jie nurodo, kad „tradiciniai“ svarbūs veiksniai, tokie, kaip darbo jėgos kaina, darbo užmokesčio lankstumas, profesinių sąjungų aktyvumas tiesiogines užsienio investicijas įtakoja silpniau, nei įprasta manyti.

Produkto ciklo teorija. Ši teorija teigia, kad įmonė vykdo tiesiogines investicijas užsienyje tada, kai jos gaminamas produktas pasiekia jos šalyje brandos stadiją. Gamintojas tokiu būdu įveda savo produktą į naują rinką ir gauna papildomą pelną. Pradininkas – Vernon (1966), kuris, remdamasis šia teorija, aiškino JAV multinacionalinių įmonių plėtrą po Antrojo pasaulinio

karu. Šios teorijos įrodymui skirti empiriniai tyrimai daugiausia analizuoja JAV investicijas, keletas tyrimų skirta ir Vokietijos bei Didžiosios Britanijos investicijoms. Ši teorija patogi, kai reikia paaiškinti TUI, susijusias su gamybos sąnaudų mažinimu, tačiau jos reikšmė pastaraisiais dešimtmečiais vis mažėja, ir tai aiškinama pokyčiais tarptautinėje rinkoje. Skirtumai tarp šalių pajamų lygio, rinkos paklausos, technologinio lygio ir pan. nuolat mažėja ir vis dažniau stimulus kurti naują produktą kyla visai ne iš investuojančios šalies rinkos.

Šios teorijos sąsajos su darbo rinka. Remiantis produkto ciklo teorija, produktui gamintojo šalyje pasiekus brandos stadiją, atsiranda paskatos investuoti užsienyje, nes taip galima sumažinti gamybos sąnaudas. Visų pirma tai susiję su pigesnės darbo jėgos paieškomis. Galima teigti, jog daugelis tiesioginių užsienio investicijų Azijos šalyse buvo susijusi būtent su didelės apimties ir pigia darbo jėga. Pastarąjį dešimtmetį dauguma stambių multinacionalinių korporacijų savo produktų gamybą perkėlė į tokias valstybes, visiškai atsisakydama gamybos savo šalyse.

Oligopolinė reakcija. Ši teorija teigia, kad įmonės noras investuoti užsienyje gali būti nulemtas kito rinkos dalyvio tokio pat elgesio. Pagrindiniai šios teorijos atstovai – Knickerbocker (1973), Hufbauer (1975), Flowers (1976). Haaland, Wooton (1999) – teigia, kad kai viena multinacionalinė kompanija per tiesiogines užsienio investicijas pradeda veiklą kitoje šalyje, jos rinkoje padidėja tarpinių produktų paklausa. Gerėjantis investicinis klimatas motyvuoja kitus užsienio investuotojus investuoti šioje šalyje. Autoriai nurodo, kad šalių vyriausybės, suprasdamos šį efektą, skatina stambių kompanijų atėjimą, nes tai gali duoti multiplikacinę tiesioginių užsienio investicijų padidėjimą. Su šia teorija taip pat galima susieti tyrimus, kurie skirti klasterizacijos (aglomeracijos) proceso aiškinimui (pvz., Wheeler, Moody, 1992).

Šios teorijos sąsajos su darbo rinka. Vertinant šios teorijos sąsajas su darbo rinka, galima išvelgti keletą aspektų. Visų pirma, jeigu vienos oligopolinės rinkos dalyvių perkelia savo gamybą į pigesnės darbo jėgos šalį, tai kitas dalyvis irgi bus priverstas tai padaryti, kadangi priešingu atveju jo gaminamas produktas bus nebe konkurencingas kainos požiūriu. Vadinasi, darbo rinkos lankstumo, jos reguliavimo lygio svarba dar labiau išauga, kadangi vieno investuotojo pritraukimas gali sukelti „grandinę reakciją“. Kitas svarbus veiksnys gali būti darbo jėgos kvalifikacija, nes siekiant, kad sėkmingai vyktų įmonių klasterizacijos tam tikroje teritorijoje procesas, būtina, kad ten pakaktų tokio profilio įmonėms reikalingos darbo jėgos. Tokiu atveju didžiulę svarbą įgauna šalies švietimo sistemos lankstumas, įvertinant tam tikrų specialistų rengimo poreikį bei užtikrinant, kad rengiamų specialistų kvalifikacijos lygis būtų tinkamas.

Išvados

Ekonominėje literatūroje išskiriamos tokios tiesioginių užsienio investicijų teorijos: didesnės investicijų gražos paieška, portfelio diversifikacija, didesnės rinkos paieška, investuotojo monopolinių pranašumų panaudojimas, internacionalizacijos teorija, eklektinis požiūris, produkto ciklo teorija, oligopolinė reakcija.

Tiesioginių užsienio investicijų teorija, jas grindžianti skirtinga investicijų graža, susiformavo XX a. 6-ajame dešimtmetyje, kuri teigia, kad kapitalas juda iš šalių su maža gražos norma į šalis su aukštesne gražos norma. Su šia teorija susiję darbo rinkos tyrimai susiję rodo, kad skirtingas darbo jėgos apmokestinimas bei skirtingas darbo rinkos reguliavimas nulemia ir skirtingą grynojo pelno normą.

Portfelio diversifikavimo teorija padeda paaiškinti, kodėl kapitalas juda tiek iš šalies, tiek į šalį, tačiau ji nepateikia paaiškinimo, kodėl tam tikrose šalyse, tam tikrose ekonominėse veiklose tiesioginių užsienio investicijų koncentracija didesnė, nei kitose. Su darbo rinka šią teoriją susieti galima nebent netiesiogiai.

Teorija, tiesiogines užsienio investicijas siejanti su investicijas priimančios šalies rinkos dydžiu, leidžia paaiškinti horizontaliąsias tiesiogines užsienio investicijas ir tik tas, kurios orientuotos į gamybą vietinei rinkai, tuo tarpu nepaaiškina tų, kurios orientuotos į eksportą. Tyrimuose, vertinančiuose rinkos dydį apibūdinančius rodiklius, minimas ir vidutinis darbo užmokestis, užimtumo lygis, t.y. kuo didesnė vietinių gyventojų perkamoji galia, tuo patrauklesnė rinka, kadangi darbo jėgos pajamos dažniau išleidžiamos vietinėje rinkoje.

Monopoliniu investuotojo pranašumu pagrįsta teorija teigia, jog įmonės investuoja užsienyje tada, kai ten gali pasinaudoti savo specifiniais pranašumais. Prie monopolinių pranašumų gali būti priskiriami ne tik tie, kuriuos turi pats investuotojas, bet ir tie, kuriuos jam suteikia investicijas priimanči valstybė. Su darbo rinka šią teoriją galima susieti tuo, jog specifiniai pranašumai leidžia užsienio investuotojams laimėti konkurencinę kovą dėl aukščiausios kvalifikacijos darbuotojų ir tokiu būdu užimti dar geresnę padėtį vietinėje rinkoje.

Eklektinis požiūris sujungia monopolinių pranašumų ir internacionalizacijos teorijas ir akcentuoja specifinių vietos pranašumus. Prie tyrimų, siejančių eklektinę teoriją su darbo rinka, galima priskirti nemažai tyrimų, vertinančių vietinės darbo rinkos reguliavimo, darbo jėgos apmokestinimo įtaką tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui.

Remiantis produkto ciklo teorija, produktui gamintojo šalyje pasiekus brandos stadiją, atsiranda paskatos investuoti užsienyje, nes tokiu būdu galima sumažinti gamybos sąnaudas. Visų pirma tai susiję su pigesnės darbo jėgos paieškomis.

Oligopolinės reakcijos teorija su darbo rinka susijusi keletu aspektų. Visų pirma, vienam oligopolinės rinkos dalyviui perkeliant savo gamybą į pigesnės darbo jėgos šalį, kitam dalyviui tai bus paskata elgtis pagal tą patį modelį, kadangi priešingu atveju jis gali pralaimėti konkurencinėje kovoje dėl didesnės savo produkto kainos. Kadangi keliems oligopolinės rinkos dalyviams perkėlus savo veiklą į kitą šalį, jokie gali imti formuotis įmonių klasteriai, labai svarbu, kad investicijas priimančioje šalyje būtų pakankamai kvalifikuotos darbo jėgos.

Literatūra

1. Agostini, C., Tulayasathien, S. (2003). *Tax effects on Investment Location: Evidence from Foreign Direct Investment in the U.S. States*. University of Michigan Economics Working Paper No. 2003-01.
2. Apergis, N., Katrakilidis, C. (1998). Does Inflation Uncertainty Matter in Foreign Direct Investment Decisions? An Empirical Investigation for Portugal, Spain, and Greece. *Rivista Internazionale Di Scienze Economiche E Commerciali*, 45, 729–744.
3. Benassy-Quere, A., Coupet, M., Mayer, T. (2007). Institutional determinants of foreign direct investment. *World Economy*, 30, 764–782.
4. Billington, N. (1999). The Location of Foreign Direct Investment: An Empirical Analysis. *Applied Economics*, 31, 97–110.
5. Blonigen, B., A. (2005). *A review of the empirical literature on FDI determinants*. NBER Working Paper No. W11299.
6. Boatwright, B. D., Renton, G. A. (1975). Analysis of United Kingdom Inflows and Outflows of Direct Foreign Investment. *Review of Economics and Statistics*, 57, 478–486.
7. Branard, S. L. (1997). An Empirical Assessment of the Proximity-Concentration Trade-Off Between Multinational Sales and Trade. *American Economic Review*, 87 (4), 520–544.
8. Busse, M., Carsten, H. (2005). Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment. *HWWA Discussion Paper*, 315.
9. Culem, C. G. (1988). The Locational Determinants of Direct Investments Among Industrialised Countries. *European Economic Review*, 32 (4), 885–904.
10. Davies, R. B. (2003). The OECD Model Tax Treaty: Tax Competition and Two-Way Capital Flows. *International Economic Review*, 44 (2), 725–753.
11. Dees, S. (1998). Foreign Direct Investment in China: Determinants and Effects. *Economics of Planning*, 31, 175–194.
12. Devereux, M., Griffith, R. (1998). Taxes and the Location of Production: Evidence from a Panel of US Multinationals. *Journal of Public Economics*, 68 (3), 335–367.
13. Devereux, M., Hubbard, G. (2003). Taxing Multinationals. *International Tax and Public Finance*, 10, 469–487.

14. Devereux, M. (2006) *The Impact of Taxation on the Location of Capital, Firms and Profit: A Survey of Empirical Evidence*. Working Paper of Oxford University Centre for Business Taxation No. 702.
15. Dunning, J. H. (1977). *Trade, Location of Economic Activity and the MNE: A Search for an Eclectic Approach* (In B. Ohlin, P. O. Hesselborn and P. J. Wiskman (eds.), *The International Allocation of Economic Activity*). London: MacMillan.
16. Dunning, J. H. (1979). Explaining Changing Patterns of International Production: In Defence of the Eclectic Theory. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 41, 269–295.
17. Dunning, J. H. (1980). Toward an Eclectic Theory of International Production. *Journal of International Business Studies*, 11, 9–31.
18. Dunning, J. H. (1988). The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions. *Journal of International Business Studies*, 19, 1–31.
19. Flowers, E. B. (1976). Oligopolistic Reactions in European and Canadian Investment in the United States. *Journal of International Business Studies*, 7, 43–55.
20. Fung, K. C., Iizaka, H., Lee J., Parker, S. (2000). *Determinants of U.S. and Japanese Foreign Direct Investment in China*. Working Paper No. 456, University of California at Santa Cruz, Department of Economics.
21. Goldsbrough, D. J. (1979). *Role of Foreign Direct Investment in the External Adjustment Process*. International Monetary Fund Staff Papers, 26, 725–754.
22. Graham, E. M., Krugman, P. (1989). *Foreign Direct Investment in the United States*. Washington: Institute for International Economics.
23. Haaland, J. I., Wooton, I. (1999). International Competition for Multinational Investment. *Scandinavian Journal of Economics*, 101 (4), 631–649.
24. Haaland, J. I., Wooton, I., Faggio, G. (2003). Multinational Firms: Easy Come, Easy Go? *Finanzarchiv*, 59, 3–26.
25. Haaland, J. I., Wooton, I. (2007). Domestic Labor Market and Foreign Direct Investment. *Review of International Economics*, 15 (3), 462–480.
26. Haufler, A., Schjorderup, G. (2000). Corporate Tax Systems and Cross-Country Profit Shifting. *Oxford Economic Papers*, 52 (2), 306–325.
27. Hufbauer, G. C. (1975). *The Multinational Corporation and Direct Investment* (In P. B. Kenen (ed.), *International Trade and Finance*). Cambridge: Cambridge University Press.
28. Janeba, E. (1998). Tax Competition in Imperfectly Competitive Markets. *Journal of International Economics*, 44 (1), 135–153.
29. Kinoshita, Y., Campos, N. (2003). *Why Does FDI Go Where It Goes? New Evidence from the Transition Economies*. IMF Working Paper No. 03/228.
30. Knickerbocker, F. T. (1973). *Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise*. Boston: Harvard University Graduate School of Business Administration.
31. Kravis, I. B., Lipsey, R. E. (1982). The Location of Overseas Production and Production for Export by U.S. Multinational Firms. *Journal of International Economics*, 12, 201–223.
32. Kwack, S. Y. (1972). Model of US Direct Investment Abroad – Neoclassical Approach. *Western Economic Journal*, 10, 376–383.
33. Lecraw, D. (1991). *Factors Influencing FDI in Host Developing Countries: A Preliminary Report* (In Multinational Enterprises in Less Developed Countries, ed. by Buckley P. J., Clegg J.), 163–180.
34. Leibrecht, M., Scharler, J. (2007). *How Important is Employment Protection for Foreign Direct Investment Flows in Central and Eastern European Countries?* Economics working paper No. 0716, Department of Economics, Johannes Kepler University Linz.
35. Li, Q., Resnick, A. (2003). Reversal of Fortunes: Democratic Institutions and Foreign Direct Investment Inflows to Developing Countries. *International Organization*, 57, 175–211.
36. Loree, D. W., Guisinger, S. E. (1995). Policy and Non-policy Determinants of U.S. Equity Foreign Direct Investment. *Journal of International Business Studies*, Second Quarter, 281–299.
37. Nigh, D., Schollhammer, H. (1987). Foreign Direct Investment, Political Conflict and Cooperation: The Asymmetric Response Hypothesis. *Management Decision Economics*, 8, 307–312.
38. Nigh, D. (1996). Political Events and the Foreign Direct Investment Decision: An Empirical Examination. *Management Decision Economics*, 7, 99–106.
39. Noorbakhsh, F., Paloni, A., Youssef, A. (2001). Human Capital and FDI Inflows to Developing Countries: New Empirical Evidence. *World Development*, 29 (9), 1593–1610.
40. Nunnenkamp, P. (2002). *Determinant of FDI in Developing Countries: Has Globalization changed the Rules of the Game?* Kiel Institute for World Economics Working Paper No. 1122.
41. Pournarakis, M., Varsakelis, N., C. (2002). *Foreign Direct Investment in Central and Eastern European Countries: Do Institutions Matter?* Paper of EIBA Annual Conference, December 2002, Athens, Greece.
42. Radulescu, R., Robson, M. (2008). Trade Unions, Wage Bargaining Coordination and Foreign Direct Investment. *Labour*, 22 (4), 661–678.
43. Reuber, G. L., Crookell, H., Emerson, M., Gallais-Hamonno, G. (1973). *Private Foreign Investment in Development*. Oxford: Clarendon Press.
44. Rugman, A., M. (1980). Internalization as a General Theory of Foreign Direct Investment: A Re-Appraisal of the Literature. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 116, 365–379.
45. Schneider, F., Frey, B. S. (1985). Economic and Political Determinants of Foreign Direct Investment. *World Development*, 13, 161–175.
46. Shah, A. (1995). *Fiscal Incentives for Investment and Innovation*. World Bank. New York: Oxford University Press.
47. Shatz, H., Venables, A. J. (2000). *The Geography of International Investment*. World Bank Policy Research Working Paper No. 2338.
48. Singh, H., Jun, K. W. (1995). *Some New Evidence on Determinants of Foreign Direct Investment in Developing Countries*. World Bank Policy Research Working Paper No. 1531.

49. Smarzynska, J. B., Spatareanu, M. (2005). Do Foreign investors Care about Labor Market Regulations. *Review of World Economics*, 141 (3), 375–403.
50. Teece, D. (1985). Multinational Enterprise, Internal Governance and Industrial Organization. *American Economic Review*, 75, 233–238.
51. Vernon, R. (1966). International Investment and International Trade in the Product Cycle. *Quarterly Journal of Economics*, 80 (1966), 190–207.
52. Wheeler, D., Mody, A. (1992). International Investment Location Decisions: The Case of US Firms. *Journal of International Economics*, 33 (1–2), 57–76.
53. Woodward, D. P., Rolfe, R. J. (1993). The Location of Export-Oriented Foreign Direct Investment in the Caribbean Basin. *Journal of International Business Studies*, 24, 121–144.
54. Whyman, P., Baimbridge, M. (2006). *Labour Market Flexibility and Foreign Direct Investment*. The Department of Trade and Industry, URN 06/1797.

Ruplienė D., Montvilaitė K.

Interaction Between Main Theories Of Foreign Direct Investment And Labour Market

Summary

In this article the main theories of foreign direct investment are discussed identifying their basic presumptions, shortcomings and merits, principal representatives. These theories of foreign direct investment are singled out: differential rates of return, portfolio diversification, seeking of bigger market, usage of monopolistic advantages of investor, internalization theory, eclectic approach, the theory of product cycle, oligopolistic reaction. It is settled that empirical background of investment theory is complicated due to difficulties of expected profit measure. Market investigations connected with this theory reveals that different taxation of labour and labour market regulation determine differing net profit. The theory of portfolio diversification helps explain that capital moves both from the country and to the country, but it does not give explanation why in some countries concerning economic activities the concentration of foreign direct investment is higher than in others. The theory that links foreign direct investment with the size of the market enables to explain only horizontal foreign direct investment and only these which are oriented to local market and does not explain those that are oriented to export. The theory that is based on monopolistic advantages of investors affirms that enterprises invest abroad only when they can use their specific superiorities. To these superiorities can be ascribed not only those that has the investor but also those

that a country taking investment grants. This theory can be linked with labour market because these specific advantages let foreign investors win the competition for workers of highest qualification and gain even the better position in local market. Eclectic approach joins monopolistic advantages with internationalization theories and emphasizes local advantages. To investigations that are linked with eclectic theory and labour market can be allotted the great majority of investigations linked with regulation of labour market, taxation of labour, influence on enlisting the foreign direct investment. Referring to product cycle theory, products made in the country of producers reach the state of maturity only then appears the necessity to invest abroad and in this case it is possible to diminish the cost of production. First of all it is connected with seeking of cheaper labour force. Oligopolistic reaction theory has connection with labour market in some aspects. In case if one of the oligopolistic market member transfers its production to the country of cheaper labour force, the other member will be made to do the same, otherwise his product will lose the competition from the point of price. The other main factor can be the qualification of labour force.

Keywords: capital migration, foreign direct investment, institutions, the price of labour force, regulation of labour market.

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2010 m. lapkričio mėn.; straipsnis priimtas 2010 m. gruodžio mėn.

The article has been reviewed.

Received in November, 2010; accepted in December, 2010.